

ชีวิต ในยามศึก

สังคมไทยใต้เปลวเพลิงแห่งสงครามโลกครั้งที่ 2

สงครามไม่ได้เป็นแค่เรื่องของผู้นำ ของนักการทูต
หรือของทหารหาญเพียงเท่านั้น
หากแต่ยังเป็นเรื่องของ “ผู้คนทั่วไป”
ที่ต้องร่วมแบกรับภาระไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน

แม้ไร้โอกาสตัดสินใจ หรือมิได้จับอาวุธเข้าสู่ในสนามรบ
ประชาชนก็ต้องเผชิญกับผลกระทบกว้างขวาง
บ้างตระก่ำลำบาก บ้างสิ้นเนื้อประดาตัว
บ้างสูญเสียญาติมิตร บ้างพิกลพิการ
และบ้างหมดลมหายใจ

นิทรรศการนี้จะพยายามเผยให้เห็น
สภาพชีวิตความเป็นอยู่ส่วนหนึ่งของคนไทยในยามศึก

คำถามหลักคือ **ประสบการณ์ร่วมที่ผู้คนต่างต้องเผชิญ**
ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นเป็นเช่นไร

• แหล่งข้อมูลหลัก (บางส่วน)

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ
แถมสุข นุ่มนนท์ (2544). *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง (พิมพ์ครั้งที่ 2)*. กรุงเทพฯ: สายธาร.
พรรณี บัวเล็ก (2540). *จักรวรรดินิยมญี่ปุ่นกับพัฒนาการทุนนิยมไทย ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1-2*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
วันชัย ต้นติวทยาพิทักษ์ (บรรณาธิการ) (2546). *เสรีไทย: อุดมการณ์ที่ไม่ตาย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานเปิดอาคารเสรีไทยอนุสรณ์.
สรศัลย์ แผงสกา (2539). *หวอ: ชีวิตไทยในไฟสงครามโลกครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ: สารคดี.

• คณะผู้จัดทำ

เรียบเรียงและอำนวยความสะดวก: ฐิติ พวงศ์ใจริญ
ออกแบบ: เอกพันธ์ ครุมนต์ตรี
เจ้าของ: หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย

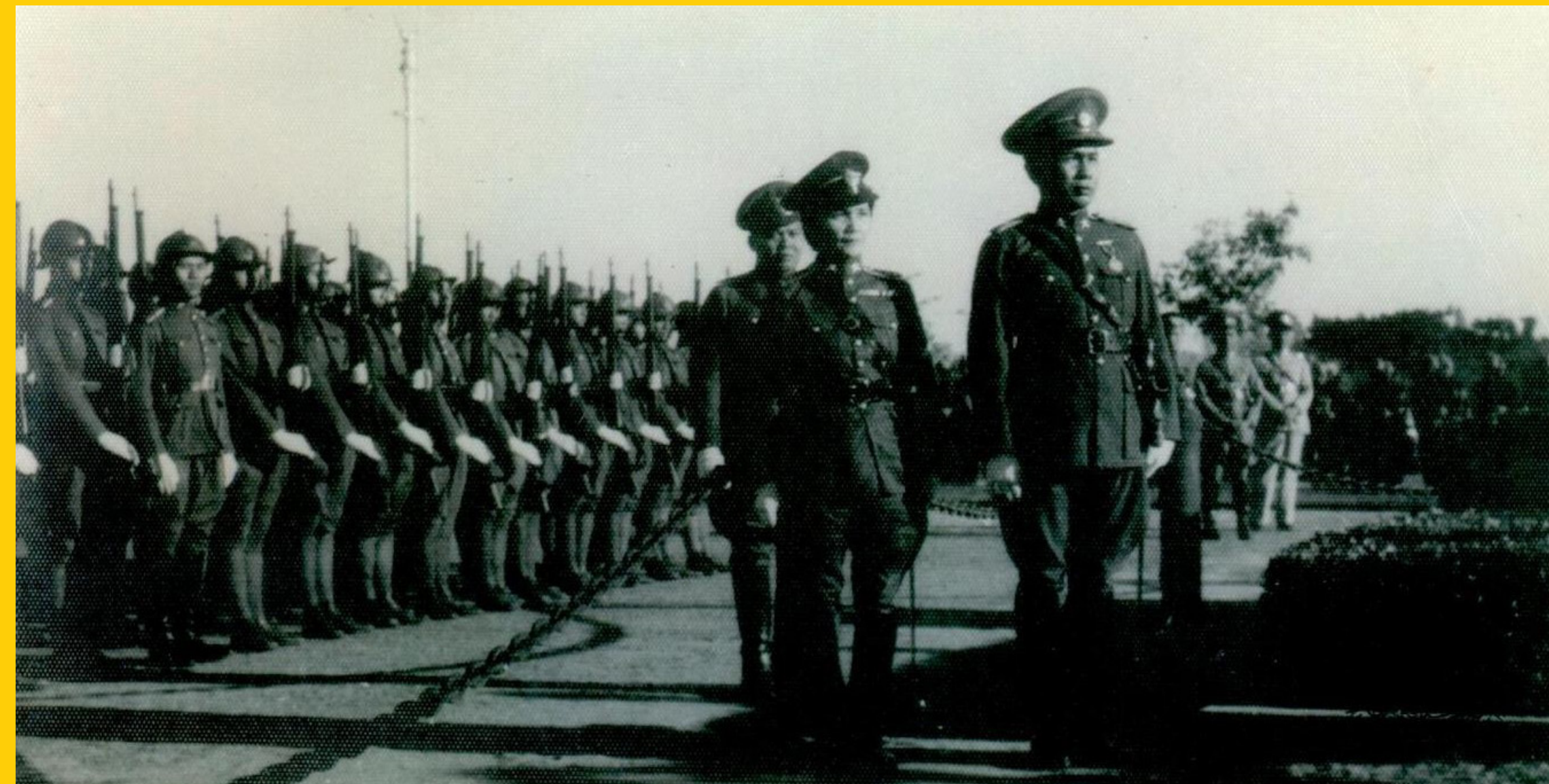
จอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2481 ก่อนเริ่มถูกแห่แหนอย่างต่อเนื่อง ผ่านกระแสชดชู้ตัวบุคคล ยิ่งพอกเกิดกรณีพิพาทอินโดจีนปลายปี พ.ศ. 2483 ซึ่งส่งผลให้ประเทศไทยได้รับมอบดินแดนบางส่วน จากฝรั่งเศสมาเป็นของตน กระแสดังกล่าวก็ทวีความเข้มข้น ถึงขีดสุด จนทำให้จอมพล ป. กลายเป็น “ท่านผู้นำ” ไปภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว

แน่นอนว่า กระบวนการสร้าง “ท่านผู้นำ” มีผู้คนมากมาย เข้ามาเกี่ยวข้อง อีกทั้งอาศัยหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะ กรมโฆษณาการ เป็นกลไกขับเคลื่อน แต่ขณะเดียวกัน ก็คงเป็นเรื่องยากที่จะปฏิเสธว่า จอมพล ป. เองคือตัวแสดงสำคัญที่อยู่เบื้องหลังพัฒนาการทั้งหมด ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2485 จอมพล ป. เคยอธิบายต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า

“... ญี่ปุ่นมีเครื่องยึดมั่นอยู่ คือ พระเจ้าแผ่นดินของเขา ของเราไม่มีอะไรเป็นเครื่องยึดมั่นแน่นอน ที่มีอยู่ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ชาติก็ยังไม่มีความมั่นคง ศาสนาก็ไม่ทำให้คนเลื่อมใสถึงยึดมั่น พระมหากษัตริย์ยังเป็นเด็กเห็นแต่รูป รัฐธรรมนูญก็เป็นสมุดหนังสือ เวลาคับขัน จะเอาอะไรเป็นเครื่องยึดมั่นไม่ได้ ผมจึงให้ตามนายกรัฐมนตรี”

ทั้งหมดนี้จุดประกายให้เกิดกระแส “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ซึ่งครอบงำประเทศไทยอย่างน้อยตลอดช่วงปีแรกๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เปิดฉากขึ้น ประชาชนทุกแห่งต่างตกอยู่ภายใต้ยุคลสมัยที่ทุกคนจำต้อง “ตามนายกรัฐมนตรี” ความภักดีต่อ “ท่านผู้นำ” กลายเป็นหน้าที่สำหรับ “พลเมืองดี” ตลอดจนเป็นองค์ประกอบหนึ่งของความรักชาติ ท้ายที่สุด ประชาชนส่วนใหญ่มิได้โต้แย้งขึ้นต่อกระแส “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” แต่อย่างใด บ้างเพราะยินดีเห็นด้วย บ้างเพราะเกรงกลัวหวาดผวา และบ้างเพราะมีดีสนใจโยดี

ประสบการณ์ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย” ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 มีปรากฏให้เห็นผ่านกรณีตัวอย่างมากมายนับไม่ถ้วน สถานที่ราชการทั่วประเทศต่างประดับภาพจอมพล ป. อย่างพร้อมเพรียงกัน โรงภาพยนตร์ฉายภาพจอมพล ป. ให้ผู้ชมทำความเคารพ กิจกรรมสวดดีถูกจัดในวันเกิดของนายกรัฐมนตรี ทุกปี ขณะที่ตามหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์ต่างๆ ยังมีคำขวัญตอกย้ำแนวคิดเชื่อผู้นำ อาทิ “ความปลอดภัยของชาติ อยู่ที่เชื่อผู้นำ” (หนังสือพิมพ์สุวรรณภูมิ) “แนวพิบูลสงคราม” (หนังสือพิมพ์นิกร) “เชื่อพิบูลสงครามชาติไม่แตกสลาย” (หนังสือพิมพ์ศรีกรุง) เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีความพยายามที่จะเชิญชวนให้ประชาชนทักทายกันด้วยคำว่า “พิบูลสวัสดิ์” หากแต่ไม่ประสบผล หรือแม้กระทั่งสัญลักษณ์รูปไก่ ซึ่งสื่อถึงจอมพล ป. (เกิดปีระกา) ก็มีปรากฏแพร่หลายตั้งแต่บนกำแพงสถานที่สำคัญ ไปจนถึงในตราจังหวัดพิบูลสงคราม



จอมพล ป. พิบูลสงคราม พร้อมภริยา คือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในพิธีวางพวงมาลา ณอนุสาวรีย์หลักสี่ เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2486



จอมพล ป. (หันหลัง) ยืนฟังข้าราชการรายงานเบื้องหน้ามีข้อความ “พิบูลสงคราม จงเจริญ”



จอมพล ป. กล่าวทางวิทยุในวาระปีใหม่ พ.ศ. 2487 โดยมีท่านผู้หญิงละเอียด นั่งด้านหลัง



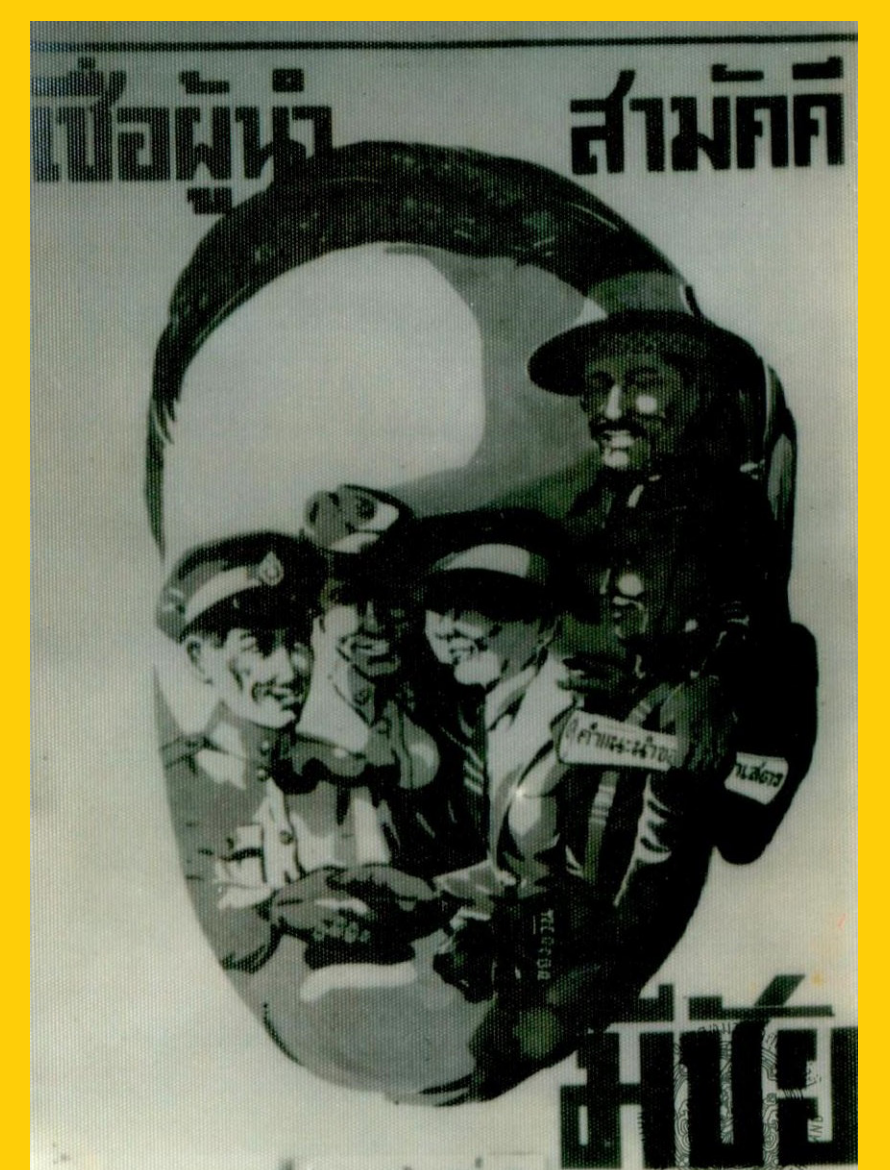
โปสเตอร์ณรงค์ “เชื่อผู้นำชาติพ้นภัย”



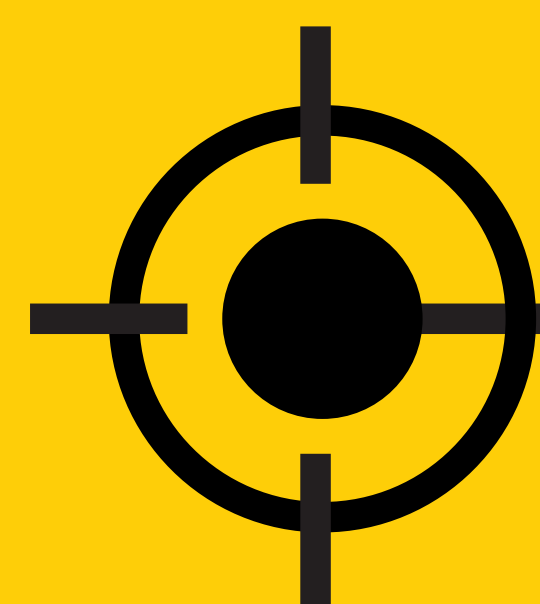
ตราประจำจังหวัดพิบูลสงคราม เป็นรูปไก่ตามปีเกิดของจอมพล ป.



จอมพล ป. เมื่อครั้งขึ้นดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ขณะนั้นยังมียศในกองทัพเรือเป็นนายพลเรือตรี



โปสเตอร์ของกรมโฆษณาการ จูงใจประชาชนให้เชื่อฟัง “ท่านผู้นำ”



มาลानำไทยสู่มหาอำนาจ

อีกมิติสำคัญของประสบการณ์ร่วมที่ชาวไทยทั้งหลายต้องเผชิญระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 คือ ความพยายามของประเทศไทยในการสร้างค่านิยมทางวัฒนธรรมใหม่ เพื่อทำให้ชาติมี “ความศิวิไลซ์” เสมอเท่านั้นมาอารยประเทศ โดยวิธีการที่รัฐไทยภายใต้การนำของ จอมพล ป. ใช้ก็คือ การออก “รัฐนิยม” อันเป็นแถลงการณ์ที่วางแนวปฏิบัติอันควรสำหรับพลเมืองไทยทุกๆ คน รัฐนิยมแต่ละฉบับจะถูกประกาศโดยจอมพล ป. เอง แล้วติดตามมาด้วยกิจกรรมหลากหลายรูปแบบเพื่อผลักดันให้สิ่งที่กำหนดไว้ในรัฐนิมนั้นปรากฏเป็นจริงขึ้นมากิจกรรมที่ว่าเน้นมาตรการรณรงค์เชิญชวนให้ประชาชนคล้อยตามความต้องการของภาครัฐ แต่หลายครั้งก็มีการใช้มาตรการบีบบังคับควบคู่ไปพร้อมกันด้วย

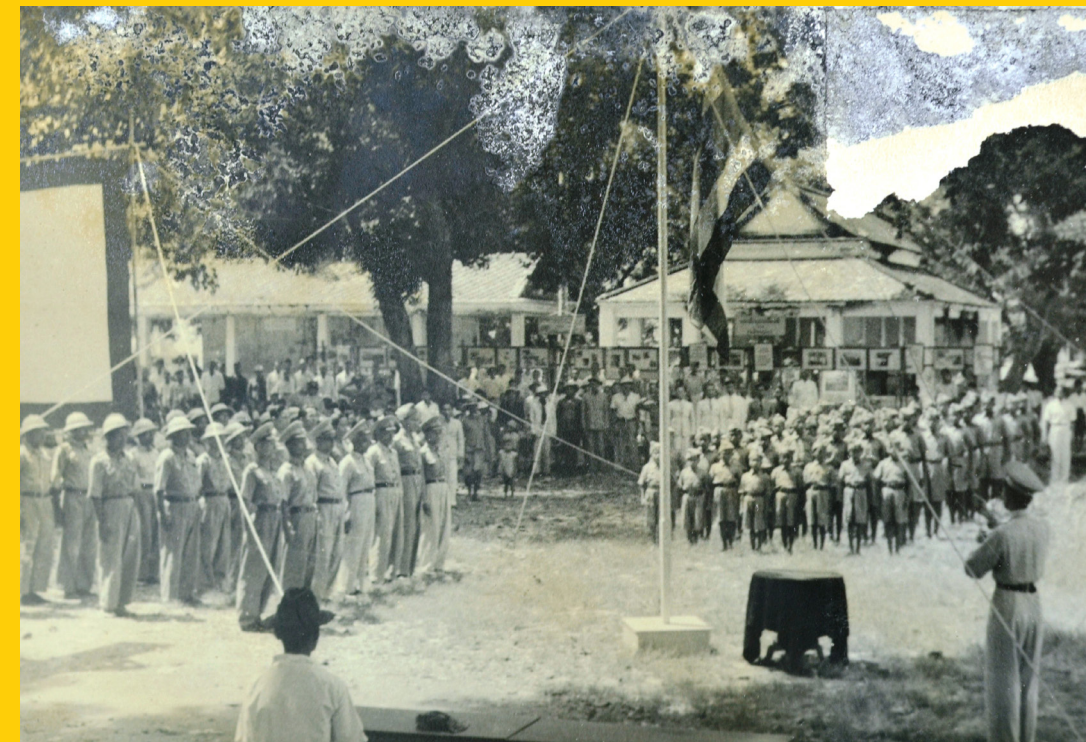
เมื่อเป็นเช่นนี้ นอกจากจะต้องคอยเดินตาม “ท่านผู้นำ” แล้วประชาชนไทยสมัยสงครามยังต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนให้เป็นไปตามรัฐนิยมแต่ละฉบับด้วย ซึ่งในบางเรื่องก็ได้เสียงตอบรับค่อนข้างดี อย่างรัฐนิยมฉบับแรกที่ทำให้เปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” รัฐนิยมฉบับที่ 2 ที่ให้คนไทยช่วยกันปกป้องผลประโยชน์ของชาติ หรือรัฐนิยมฉบับที่ 4 ที่รณรงค์เรื่องการเคารพธงชาติ

แต่ขณะเดียวกัน ยังมีความเปลี่ยนแปลงบางเรื่องที่ไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนอย่างรุนแรง จนก่อให้เกิดความรำคาญ หรือกระทั่งความอึดอัดไม่พอใจ ที่เด่นๆ เช่น การบังคับให้ประชาชนแต่งกายตามแบบสากล ผู้ชายต้องสวมหมวก ใส่กางเกงขายาว พร้อมเสื้อนอก และรองเท้าหุ้มส้น ส่วนผู้หญิงก็ให้ใช้หมวกเช่นกัน และใส่กระโปรง หลังประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้ไม่นาน จอมพล ป. แถลงผ่านวิทยุด้วยตนเองเลยว่า “พี่น้องสตรีอย่านึกว่า ยามศึกไม่จำเป็นจะต้องสวมหมวก การสวมหมวกยามนี้ยิ่งจะจำเป็นมากกว่ายามใดๆ” จนที่สุดก็เป็นกระแส “มาลา (หมวก) นำไทยสู่มหาอำนาจ”

นอกจากนี้ ยังมีเรื่องการเลิกกินหมาก ซึ่งภาครัฐใช้มาตรการถึงขั้นห้ามปลูกต้นพลู และไม่อนุญาตให้ผู้กินหมากเข้ามายังสถานที่ราชการ ส่วนอีกเรื่องที่สำคัญมากคือ การเปลี่ยนรูปแบบการสะกดคำใหม่ โดยตัดสระ และพยัญชนะ “ที่ไม่จำเป็น” ออกไปรวม 18 ตัว แล้วให้อาสระหรือพยัญชนะที่มีเสียงเหมือนกันมาใช้แทน เช่น คำว่า “ราษฎร” เป็น “ราสตร” คำว่า “กฎหมาย” เป็น “กตหมาย” คำว่า “หัวใจ” เป็น “หิวใจ” ฯลฯ เรื่องภาษาไทยรูปแบบใหม่นี้ได้สร้างความสับสนวุ่นวายให้แก่ผู้คนอย่างยิ่ง จึงไม่น่าแปลกใจที่ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะหายสาบสูญไปในที่สุดภายหลังสงคราม

รัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ

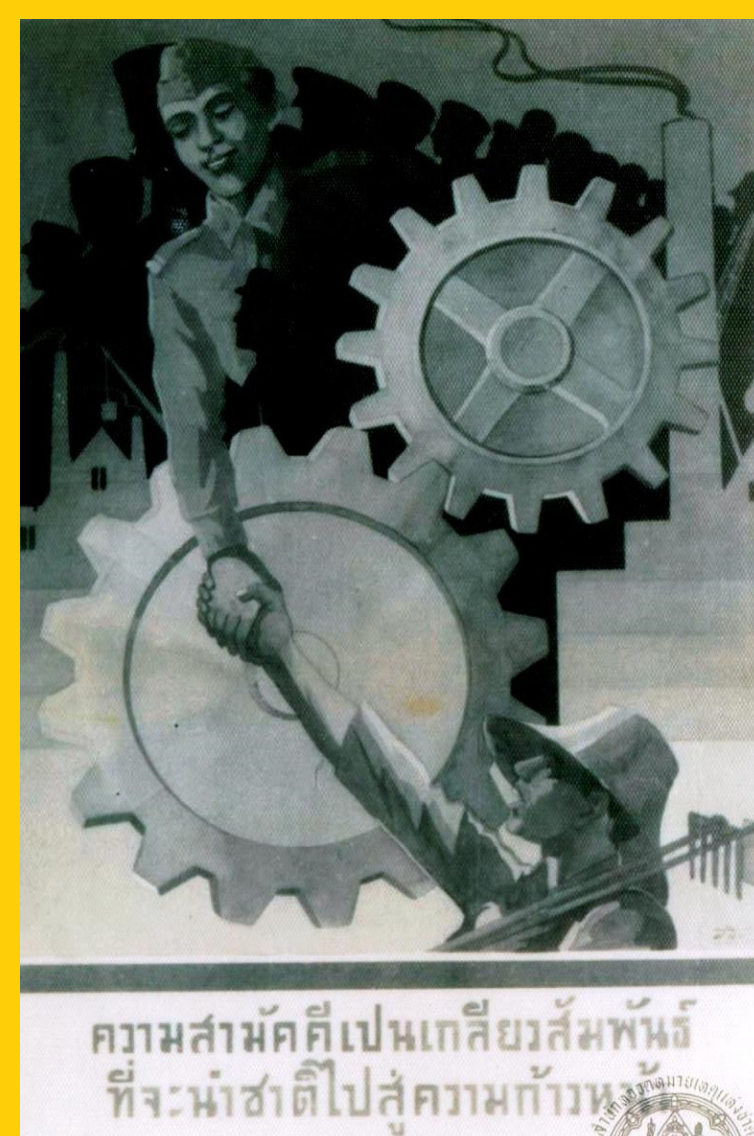
- การใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติ (พ.ศ. 2482)
- การป้องกันภัยที่จะบังเกิดแก่ชาติ (พ.ศ. 2482)
- การเรียกชื่อชาวไทย (พ.ศ. 2482)
- การเคารพธงชาติ เพลงชาติ และเพลงสรรเสริญพระบารมี (พ.ศ. 2482)
- ให้ชาวไทยพยายามใช้เครื่องอุปโภคบริโภคที่มีกำเนิดหรือทำขึ้นในประเทศ (พ.ศ. 2482)
- ทำนองและเนื้อร้องเพลงชาติ (พ.ศ. 2482)
- ชักชวนให้ชาวไทยร่วมกันสร้างชาติ (พ.ศ. 2482)
- เพลงสรรเสริญพระบารมี (พ.ศ. 2483)
- ภาษาและหนังสือไทยกับหน้าที่พลเมืองดี (พ.ศ. 2483)
- การแต่งกายของประชาชนชาวไทย (พ.ศ. 2484)
- กิจประจำวันของคนไทย (พ.ศ. 2484)
- การช่วยเหลือคุ้มครองเด็ก คนชราหรือคนทุพพลภาพ (พ.ศ. 2485)



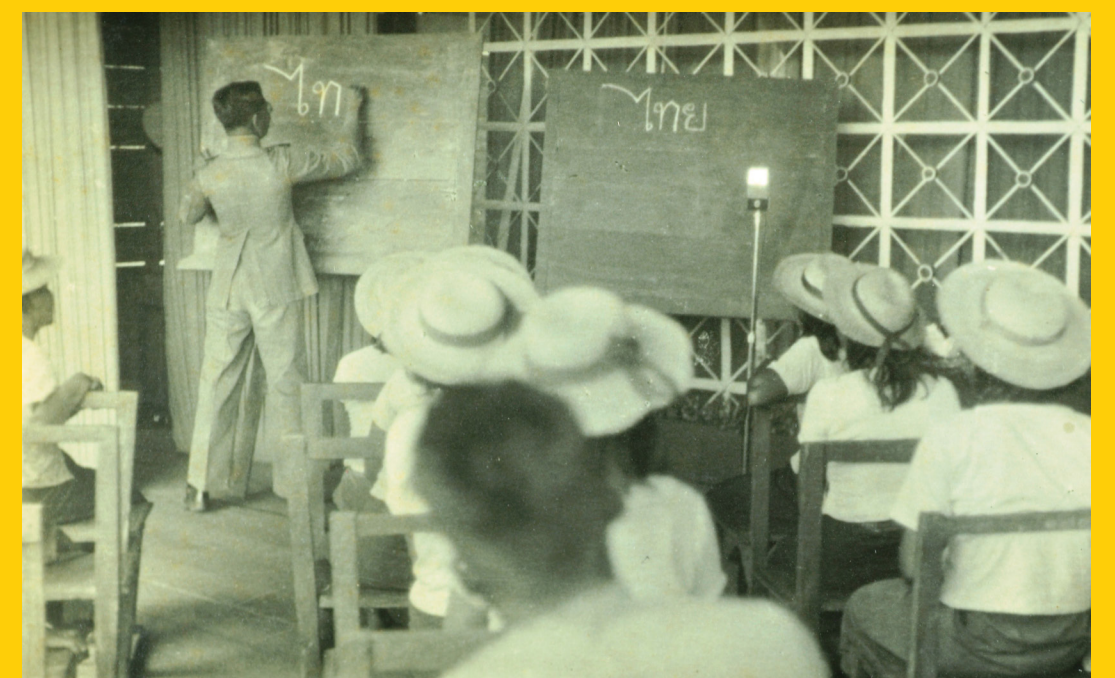
พิธีเชิญธงชาติขึ้นสู่ยอดเสา ณ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2486



โปสเตอร์ของกรมโฆษณาการ เนื้อหาเรียกร้องให้ทุกคนสามัคคีกัน และเชื่อมั่นในรัฐบาล



โปสเตอร์รณรงค์ช่วงสงครามเพื่อความก้าวหน้าของประเทศ



ประชาชนเข้ารับฟังการอบรมเรื่องประเทศ “ไทย” ที่ทางการจัดขึ้นเพื่อปลูกฝังลัทธิชาตินิยม



สตรีไทยแต่งกายแบบสากลตามที่รัฐนิยมฉบับที่ 10 วางแนวทางไว้



ราษฎรอำเภอบางบ่อ แม้แต่ผู้สูงอายุ ต่างปฏิบัติตามรัฐบาล ด้วยการใส่หมวกขณะจับจ่ายซื้อของที่ตลาด



ผู้ร่วมโครงการ “ราสตรคนขยัน” รับการอบรมเรื่องเครื่องแต่งกายที่ “เหมาะสม” ของสุภาพสตรี สังเกตได้ว่า หน้าห้องอบรมนั้นมีรูปของจอมพล ป. ตั้งอยู่ด้วย

ปากท้องในยามศึก



จอมพล ป. พิบูลสงคราม และภริยาตรวจพืชผลการเกษตรของราษฎรช่วงสงคราม

ประเทศไทยขึ้นชื่อมาเนิ่นนานว่า เป็นประเทศอู่น้ำอู่น้ำ จนญี่ปุ่นเองอยากให้ประเทศไทยเป็นฐานผลิตอาหารป้อนกองทัพตนที่กำลังทำศึกอยู่ทั่วเอเชีย เมื่อเป็นเช่นนี้ ความเป็นอยู่ของผู้คนในเรื่องปากท้องจึงยังไม่ค่อยได้รับผลกระทบเมื่อประเทศไทยเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนยังมีกินค่อนข้างเป็นปกติในช่วงแรก อาจจะเปลี่ยนไปบ้างก็เรื่องความประหยัดที่เพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์อาหารที่ค่อนข้างราบรื่นกลับต้องพลิกผันหลังปี พ.ศ. 2485 เมื่อประเทศไทยเผชิญมหาอุทกภัยครั้งประวัติศาสตร์ พื้นที่กรรมตามแนวแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำป่าสักต่างได้รับความเสียหาย พืชสวนนาไร่ถูกทำลายย่อยยับ จอมพล ป. เคยเล่าอย่างหดหู่ว่า

“ฉันท้อโอกาสไปเยี่ยมชาวสวนตามคลองบางเขน ชาวสวนได้รับความกระทบกระเทือนใจมาก ตลอดทางที่ฉันท่านผ่านไป ต้นทุเรียน ต้นขนุน ส้ม กล้วย ล้วนใบเหี่ยวใบแดงร่วงตามๆ กันไปหมด”

สำหรับชาวกรุงเทพฯ แม้ยังมีพืชผัก และเนื้อสัตว์พอบริโภค แต่ก็ต้องแจวเรือไปจ่ายตลาดกันอย่างทุลักทุเล แถมน้ำไม่สามารถหาซื้อวัตถุดิบบางชนิดได้ อย่างเนื้อหมู ซึ่งทางออกเบื้องต้นคือการปรับเมนูให้เข้ากับสภาพ เช่น ไข่ไข่ต้มแกงจืดแทนเนื้อหมู จนเกิดเป็นเมนู “แกงจืดไข่ต้ม” อนึ่ง สรศัลย์ แห่งสภา ได้เล่าสภาพชีวิตคนกรุงสมัยนั้นว่า

“ร้านค้าร้านไหนเปิดขายหรือไม่เปิดต้องรู้จักสังเกต ... สินค้าข้าวของขนย้ายไปเหลือแต่ห้องโล่งๆ จะซื้อของก็พายเรือเข้าไปเทียบกระโดขึ้นไปซื้อกันบนชั้นเล่าเต็งโน้น ประเภทร้านก๋วยเตี๋ยว เกี้ยวบะหมี่ ซากาแฟโอเลี้ยง จะทำยกพื้นตั้งขายอยู่กลางร้านนั้นแหละ ผู้บริโภคพายเรือเข้าไปเทียบซื้อมา”

หลังน้ำท่วมใหญ่ สถานการณ์อาหารเข้าสู่ภาวะปกติไม่นานก็กลับไปมีดมนอีกครั้ง ด้านหนึ่งเพราะภัยสงครามเอง ขณะที่อีกด้านก็เนื่องด้วยญี่ปุ่นกว้านซื้ออาหารไปเลี้ยงทหารตน จนถึงกับทำให้ภาคใต้ขาดแคลนข้าวสาร แนวทางรับมือหนึ่งของรัฐบาลไทยคือการให้ประชาชนปลูกพืชผักสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ ซึ่งต่อมาก็ได้กลายเป็นสิ่งที่ผู้คนต้องพากันทำตาม

ประชาชนถูกรณรงค์โดยกรมโฆษณาการให้ปลูกพืชผักในสวนหลังบ้านของตน รัฐบาลได้กำหนด “นิสัยประจำชาติไทย 14 ข้อ” โดยข้อที่ 3 และข้อที่ 11 ได้ระบุไว้ตามลำดับว่า “ไทยเป็นชาติขยันในการกสิกรรมอุตสาหกรรม” และ “ไทยเป็นชาติเพาะปลูกอาหารไว้กินเอง” ขณะที่ช่วงวันเกิดของ จอมพล ป. ในแต่ละปี ประชาชนที่เป็นข้าราชการต้องทำสวนครัวอยู่ที่บ้าน และหากผู้ใดไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ก็ให้มาใช้หน่วยราชการต้นสังกัดเป็นพื้นที่เพาะปลูกแทน ทั้งนี้ มีการสอดส่องให้ปฏิบัติตามกันอย่างค่อนข้างรัดกุมด้วย

ท้ายที่สุด เมื่อคล้อยเข้าสู่ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 ภาวะข้าวขาดแคลนแพร่ในประเศยิ่งทวีความสาหัส แม้ไม่ถึงกับต้องพากันเสียชีวิตด้วยความอดอยาก แต่ราคาอาหารก็เพิ่มขึ้นอย่างมาก ผู้คนต่างจำต้องจัดสรรอาหารด้วยความมัธยัสถ์ยิ่ง จนมาหลังสงคราม สถานการณ์จึงค่อยดีขึ้นเป็นลำดับ จะติดก็แต่เรื่องบกลองไทยที่ประเทศไทยต้องส่งข้าวให้อังกฤษแบบไม่คิดมูลค่าถึง 1.5 ล้านตัน สภาพปากท้องของผู้คนเลยยังตึงตัวบ้างสักระยะให้หลังสงคราม



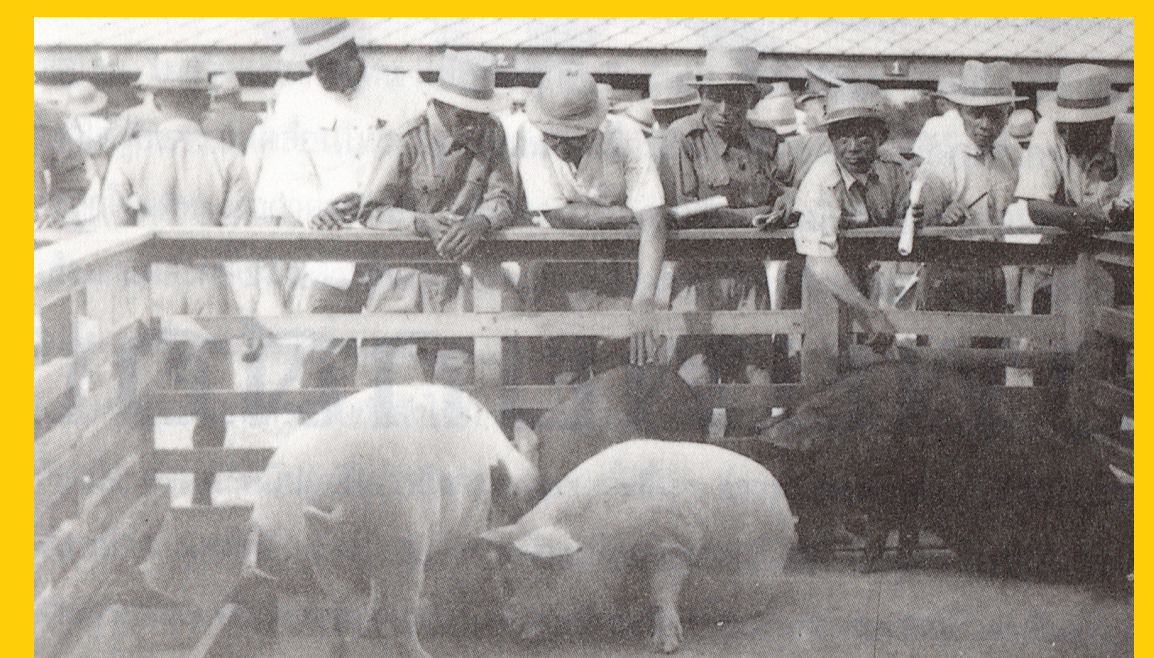
จอมพล ป. มอบเงินค้ำประกันผู้ใหญ่บ้านคนละ 1 กุญแจ 100 บาท เพื่อเป็นทุนส่งเสริมการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และจัดให้มีการกินดีอยู่ดี



โปสเตอร์ส่งเสริมการเลี้ยงไก่สมัยจอมพล ป.



รัฐบาลจัดจำหน่ายเลหลังไก่ให้แก่ประชาชน



สุกรเป็นสัตว์อีกชนิดที่รัฐบาลคอยรณรงค์ตลอดสงคราม ให้ประชาชนช่วยกันเลี้ยงเป็นอาหาร



แปลงเพาะเห็ดที่อยู่ในการดูแลของหน่วยงานรัฐช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2

ข้าวของ เงินทอง ตลาดมืด

ขณะที่ผู้คนกำลังเผชิญปัญหาปากท้อง ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น ก็กลายเป็นสิ่งหายากตลอดสงครามโลกครั้งที่ 2 การเข้าร่วมสงคราม ทำให้เราต้องตัดขาดกับบรรดาชาติสัมพันธมิตร ไม่อาจค้าขายกันได้ สินค้านำเข้าถูกยับยั้ง ไม่เว้นแม้ภาพยนตร์ ขณะที่ธุรกิจห้างร้านต่างๆ ของชาวอังกฤษ และชาวสหรัฐฯ ในประเทศ ก็ตกเป็นทรัพย์สินรัฐบาล ความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจจึงบังเกิดอย่างรวดเร็ว ก่อนหน้าปัญหาขาดแคลนอาหารเสียอีก

แม้ผู้คนบางส่วนจะหันไปทำมาค้าขายกับญี่ปุ่น จนร่ำรวยขึ้นไม่น้อย โดยเฉพาะในหมู่พ่อค้าคนกลาง แต่ประชาชนทั่วไปกลับไม่เป็นเช่นนั้น ชีวิตช่วงสงครามของพวกเขาเต็มไปด้วยความทุกข์ ของใช้จำเป็นพวก เชื้อเพลิง อย่างน้ำมันดีเซล น้ำมันเตา น้ำมันก๊าด ถ่านหิน หรือแม้กระทั่ง ไม้ขีดไฟ ล้วนกลายเป็นของหายาก ยิ่งสงครามดำเนินไป สินค้าเหล่านี้ ก็ยิ่งขาดแคลน รถประจำทางต้องใช้พืนแทนน้ำมัน และเวลาจุดไฟที่ บางคนจะพึ่งหินเหล็กไฟ คือเอาเหล็กมาตีกับหินให้เกิดประกายไฟ หรือบางคนก็ใช้ “ตะบันไฟ” ซึ่งเป็นอุปกรณ์โบราณที่ใช้แรงดันจุดไฟ ความทุกข์ยากเหล่านี้ยังถูกตอกย้ำเมื่อโรงไฟฟ้าทยอยถูก ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิด หลังจากปี พ.ศ. 2485 เมืองต่างๆ จึงไม่มีไฟฟ้าใช้จนสิ้นสุดสงคราม

นอกจากนี้ ของใช้ที่ขาดแคลนอีกอย่างคือกระดาษ ซึ่งรุนแรง ถึงขนาดต้องประกาศให้เป็นสินค้าควบคุม และส่งผลกระทบต่อ การจับจ่ายของผู้คน สรรค์ลย์ แผงสภา บันทึกไว้ว่า

“... ธนบัตรนั้นใช้กันจนเปื่อยยุ่ยลุ่ยขาด จะชำรุดแค่ไหนก็แล้วแต่ ขอให้เห็นได้ชัดเจน ว่าเป็นธนบัตรรัฐบาลไทยราคาเท่านั้นเท่านั้น ข้อสำคัญต้องมีหมายเลขครบทั้งด้านขวา ด้านซ้าย และต้องเป็นหมายเลขตรงกันด้วย ธนบัตรขาดๆ นี้แหละผู้ใช้จะนำมาทาบ แป้งเปียกแปะลงบนกระดาษตามแต่จะหาได้ ดูกันด้านหน้าด้านเดียวก็ใช้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมายเหมือนกัน

อันที่จริง ไม่ใช่แค่วัตถุดิบผลิตธนบัตรเท่านั้น แต่ตัวเงินเองก็มี ปัญหาสาหัสไม่แพ้กัน ประเทศไทยถูกบีบให้ลดค่าเงินจาก 100 บาท ต่อ 150-160 เยน เป็น 100 บาทต่อ 100 เยน และญี่ปุ่นยังกู้ยืมเงินจาก รัฐบาลไทยไปใช้จ่ายอย่างต่อเนื่องหลายร้อยล้านบาท ผลคือมีธนบัตร หมุนเวียนเพิ่มสูงขึ้น จากเดิมมีราว 275 ร้อยล้านบาทก็พุ่งเป็นเกือบ 2 พันล้านบาท สภาวะเงินเฟ้อจึงติดตามารุ่นเรงนั้ก

การควบคุมสินค้า และปัญหาเงินเฟ้ออันหนักหน่วงส่งผลให้ตลาดมืด เติบโตแบบไม่เคยปรากฏมาก่อน โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ มีการลักลอบ แอบขายสินค้าเกินราคาควบคุมอย่างคึกคัก ซึ่งรัฐบาลก็คอยปราบปราม จริงจัง อย่างไรก็ดี นี่ไม่อาจหยุดยั้งพ่อค้าแม่ค้าตลาดมืดได้เลย ผู้คน มากมายพยายามดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดช่วงสงคราม แม้ด้วยวิถีทาง ที่ไม่สุจริตอย่างที่ แถมสุข นุ่มนนท์ เล่าไว้คือ

“แม้กระทั่งทองแดงตามขอบประตูหน้าต่าง ของโรงเรียนก็ถูกแกะออกไปใช้ การขาดแคลน โลหะและสายไฟฟ้าทำให้มีการขโมยท่อน้ำประปา สายไฟฟ้า สายโทรเลข และโทรศัพท์”

ตัวอย่างสิ่งของ

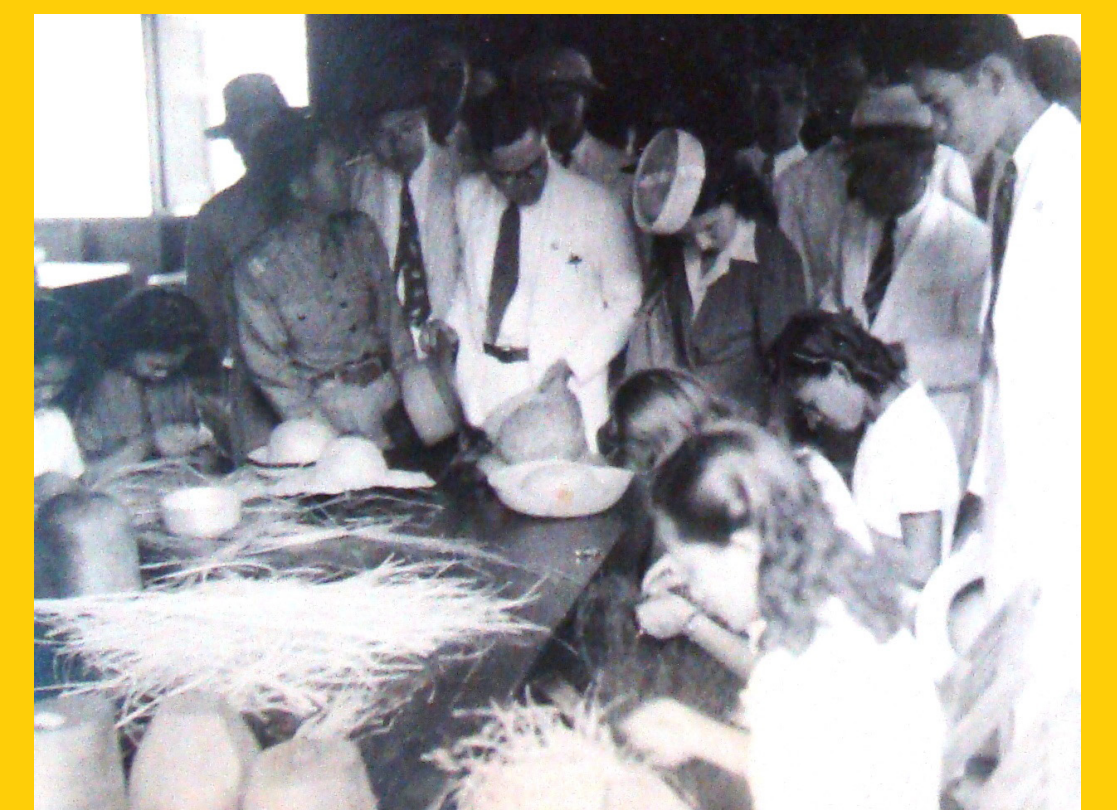
ที่ต้องแจ้งปริมาณและสถานที่จัดเก็บต่อราชการ

- น้ำตาลทรายขาว (ตั้งแต่ 100 กิโลกรัมขึ้นไป)
- สบู่ซักผ้า (ตั้งแต่ 50 กิโลกรัมขึ้นไป)
- ฝ้ายดิบ (ตั้งแต่ 100 เมตรขึ้นไป)
- ฝ้ายขาว 6 คืบ ฝ้ายขาว 5 คืบ (ตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไป)
- ด้ายและไหมทอผ้า (ตั้งแต่ 100 กิโลกรัมขึ้นไป)
- ไม้ขีดไฟ (ตั้งแต่ 600 กลั๊กขึ้นไป)
- ตะปูเหล็กทุกชนิด (ตั้งแต่ 100 กิโลกรัมขึ้นไป)
- ยาแอสไพริน (ตั้งแต่ 500 เม็ดขึ้นไป)
- กระดาษเขียนตีพิมพ์ (ตั้งแต่ 1 เมตรกตันขึ้นไป)
- ทองแดง (ตั้งแต่ 10 กิโลกรัมขึ้นไป)

(อ้างอิงจาก พรรณี บัวเล็ก)



ธนบัตรที่ถูกเก็กราคาช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีชื่อเรียกไม่เป็นทางการว่า “ธนบัตรไว้ทุกข์” เพราะมีการพิมพ์หมึกดำคาดกับข้อความ ที่ไม่ต้องการให้ปรากฏ



โรงงานสานหมวกที่ภาครัฐ สนิบสนุนช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2



กระสอบเป็นผลิตภัณฑ์สำคัญ อีกประเภทที่ทางการพยายามไม่ให้ขาดแคลนระหว่างสงคราม

ดัชนีค่าครองชีพในกรุงเทพฯ ที่จัดทำโดยกระทรวงพาณิชย์

เวลา	ดัชนีค่าครองชีพ
พ.ศ. 2481	100.00
พ.ศ. 2484	139.90
พ.ศ. 2485	176.99
ธันวาคม พ.ศ. 2486	291.56
มกราคม พ.ศ. 2487	301.12
กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2487	327.46
มีนาคม พ.ศ. 2487	1,069.55

(อ้างอิงจาก แถมสุข นุ่มนนท์)



เสียง “หวอ” กับชีวิตบนเส้นด้าย



เครื่องบินทิ้งระเบิดรุ่นบี-29 ของสหรัฐฯ ซึ่งถูกนำมาใช้โจมตีประเทศไทย ช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2

หลังตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายญี่ปุ่น ประเทศไทยก็เริ่มตกเป็นเป้าโจมตีทางอากาศของฝ่ายสัมพันธมิตร ยิ่งเมื่อกระแสสงครามพลิกกลับไปเข้าทางฝ่ายตรงข้าม ประเทศไทยต้องเผชิญกับการทิ้งระเบิดหนักขึ้นๆ โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นฐานสำคัญของกองทัพญี่ปุ่นในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์

ชาวบ้านลี้ภัยหวาดกลัวการทิ้งระเบิดทางอากาศเป็นที่สุด เพราะไม่มีทางรู้เลยว่า บริเวณใดเป็นเป้าหมายโจมตี และต่อให้รู้ก็ไม่แน่เสมอไปว่าจะไม่มี “ลูกหลง” จากความคลาดเคลื่อน ยิ่งพอกองทัพสหรัฐฯ นำเครื่องบินทิ้งระเบิดขนาดมหึมารุ่นบี-29 มาใช้ศักยภาพทำลายล้างก็เพิ่มสูงเป็นเท่าตัว ทั้งนี้ ปฏิบัติการแต่ละรอบของฝ่ายสัมพันธมิตรมักดำเนินไปยามค่ำคืน โดยทางการไทยจะส่งเสียงเตือนภัย หรือที่เรียกกันสั้นๆ ว่า “หวอ” ล่วงหน้าเป็นเวลานานนัก นี่จะเป็นเสียงที่ติดตรึงในความทรงจำของผู้คนมากมายไปอีกนานแสนนาน

ทันทีที่เสียง “หวอ” ดังขึ้น ผู้คนทุกเพศทุกวัยจะแตกตื่นพากันพรางไฟบ้านเรือนให้มืดมิด แล้ววิ่งเข้าหลุมหลบภัย รัฐบาลได้จัดซ้อมป้องกันภัยทางอากาศเป็นระยะ และสร้างหลุมหลบภัยทั่วกรุงเทพฯ อย่างหน้าสถานีรถไฟหัวลำโพงก็มีหลุมหลบภัยขนาดใหญ่ตั้งอยู่ ประสบการณ์ที่ผู้คนมีต่อการทิ้งระเบิดนั้นอย่าแยมมาก เป็นความหวาดผวา เป็นความตึงเครียดที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจ คนที่ทนไม่ไหวจนอพยพออกไปต่างจังหวัดก็มีเป็นจำนวนไม่น้อย หม่อมหลวงเนื่อง นิลรัตน์ เล่าประสบการณ์ไว้ว่า

“ถ้าเป็นคืนเดือนหงายก็เป็นอันเตรียมตัวให้พร้อม คอยป้อมปืนที่มากิ่งระเบิด ทุกบ้านช่องในละแวกที่ข้าพเจ้าอยู่พอ 6 โมงเย็นต้องเตรียมอาบน้ำ กินข้าวให้เสร็จ เตรียมตัวคอยวิ่งไปลงหลุมหลบภัยที่เชิงสะพานยมราช รัฐบาลมาสร้างไว้ จุดคนได้ประมาณ 40 คน มีลูกมะนาวทิ้งไว้เกลื่อนในหลุม ว่ากันว่างูเข้ามาหลบซ่อน ใครมีข้าวของทองหยองก็ห่อติดตัวไปด้วย ในหลุมมืดสนิท มองไม่เห็นตัวกัน มีช่องระบายอากาศนิดเดียว เข้าไปอัดกันอยู่เยอะๆ อากาศไม่พอหายใจ รู้สึกอึดอัดมาก ทั้งยังต้องผจญภัยใกล้ตัว”



ความเสียหายบริเวณสถานีรถไฟกรุงเทพฯ ช่วงกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2487



คลังयरภักดิ์ ส. พัน 9 ถูกเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดจนเหลือแต่ซาก



สนามบินดอนเมืองถูกพรางสีเพื่อป้องกันการถูกทิ้งระเบิดทางอากาศ



สภาพโรงเรียนสายปัญญา จะเห็นว่าทางการนำป้ายประกาศมาตั้งว่า “ถูกระเบิดของอังกฤษและอเมริกาทำลายเมื่อวันที่ 19 ม.ค. 2487”

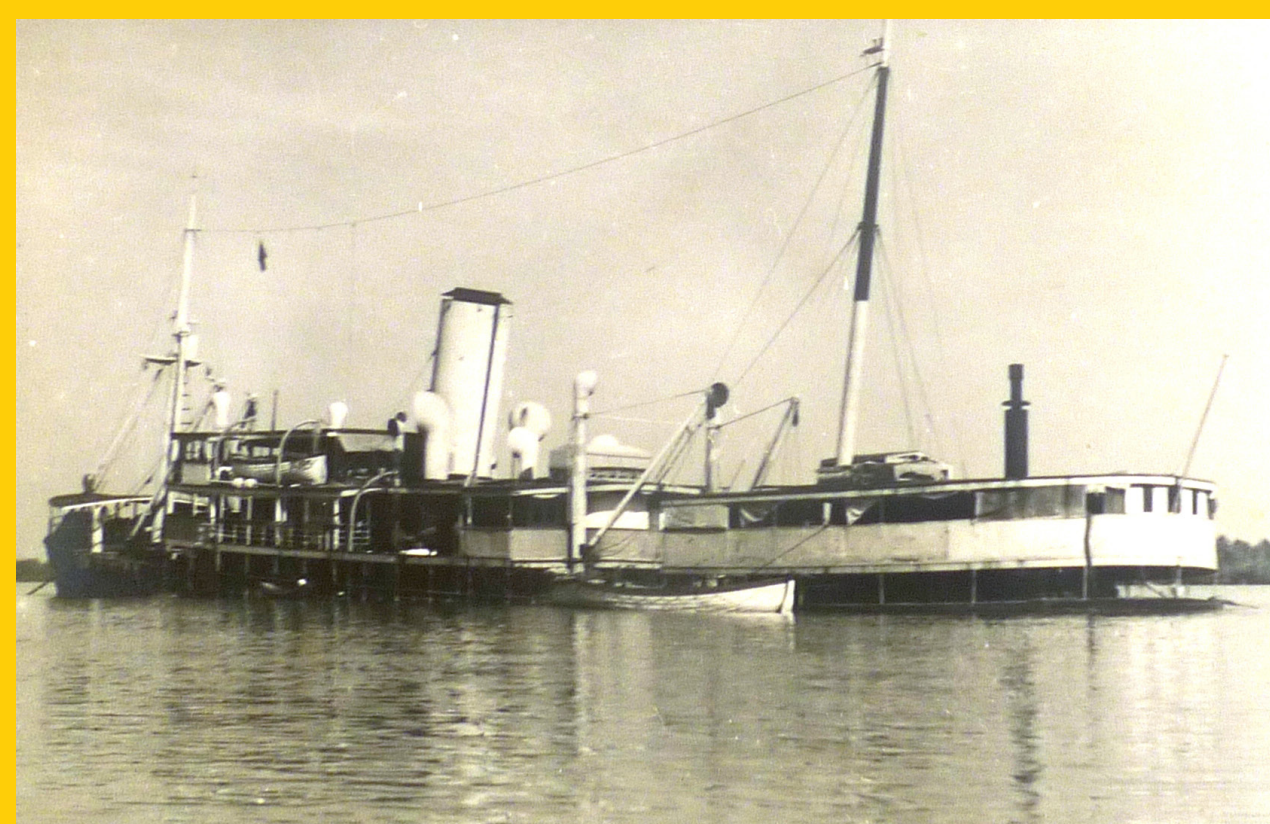
เป้าหมายที่ถูกทำลายล้างไปนั้นมีมากมาย โดยเฉพาะช่วงปลายสงครามที่ระบบต่อต้านอากาศยานของกองทัพไทยเริ่มไม่อาจสู้เครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตร อย่างสะพานพระราม 6 ได้ถูกระเบิดขาดก่อน สนามบินของจังหวัดลำปางก็ถูกทำลาย โรงไฟฟ้าสำคัญ ทั้งโรงไฟฟ้าสามเสน และโรงไฟฟ้าวัดเสียบ ต่างถูกโจมตีจนเหลือแต่ซาก โดยในคราวทิ้งระเบิดโรงไฟฟ้าวัดเสียบนั้น วัดเสียบเองยังถูกลูกหลงจนเสียหายยับเยิน พระอุโบสถพังจนไม่อาจบูรณะ นอกจากนี้ เป้าหมายอื่นๆ ที่ถูกทำลายยังมี อาทิ สถานีรถไฟบางซื่อ สถานีรถไฟบางกอกน้อย สถานีรถไฟชุมพร สถานีรถไฟปากน้ำโพ ท่าเรือสงขลา สะพานข้ามแม่น้ำแควใหญ่ สะพานแก่งหลวง (จังหวัดแพร่) สะพานเสาวภา (จังหวัดนครปฐม) สะพานหลังสวน (จังหวัดสุราษฎร์ธานี) ฯลฯ



บ้านราษฎร์ในซอยเฉลิมเผ่า ถนนพระราม 1 ถูกระเบิดทำลายยับเยิน



ความย่อยยับที่เกิดจากการโจมตีทางอากาศตามแนวถนนบรรทัดทอง



เรือ “วลัย” ถูกระเบิดแม่เหล็กทำลายขณะผ่านฝั่งฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งระเบิดกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2487

เผชิญหน้ากับ “ลูกพระอาทิตย์”

ประสบการณ์อีกส่วนที่คนไทยทั้งหลายต้องเผชิญระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 คือการใช้ชีวิตร่วมกับทหารญี่ปุ่นซึ่งเข้ามาประจำการในประเทศ ยิ่งเป็นช่วงปลายสงคราม ทหารญี่ปุ่นได้เพิ่มขึ้นเป็นหลักแสน ซึ่งแน่นอนว่า ปัญหากระทบกระทั่งกันย่อมติดตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

นับแต่แรกเริ่ม ชาวไทยไม่น้อยรู้สึกไม่พอใจกับการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น รัฐบาลได้พยายามปลุกกระแสชาตินิยมมาเป็นแรมปีให้ชาวไทยพร้อมสละชีพต่อสู้กับผู้รุกราน ไม่ว่าจะมาจากชาติใด ซึ่งเมื่อถึงวันยกพลขึ้นบก ชาวไทยมากมาย ทั้งทหาร ตำรวจ เยาวชน และชาวบ้าน ต่างจับอาวุธเข้าสู่กองทัพญี่ปุ่นจนเสียชีวิต และบาดเจ็บไปหลายร้อยคน แต่สุดท้ายแล้ว รัฐบาลก็กลับล่าอย่างรวดเร็ว และยอมเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่นเอาเสียจริงๆ ผู้สื่อข่าวชาวอเมริกันได้เขียนถึงเหตุการณ์ตอนกองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนพลเข้าสู่กรุงเทพฯ ว่า “ชาวไทยตกตะลึงกันไปหมดเมื่อทราบว่ารัฐบาลยอมแพ้ ทุกคนร่ำไห้ยืนนิ่งอยู่ตามท้องถนน แหงงดูเครื่องบินญี่ปุ่นที่บินวนเวียนอยู่เหนือศีรษะ”

ความไม่พอใจในระยะแรกถูกกำทลายบ้างเมื่อรัฐบาลไทยประกาศสงครามกับสหรัฐฯ และอังกฤษ ซึ่งเท่ากับว่า ประเทศไทยได้ร่วมหัวจมท้ายกับจักรวรรดิญี่ปุ่น หากญี่ปุ่นมีชัย ประเทศไทยก็ย่อมได้ดี แต่หากญี่ปุ่นย่อยยับ ประเทศไทยก็ต้องอับจน ดังนั้นจึงเป็นสภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกสำหรับคนไทยว่า จะรู้สึกอย่างไรต่อกับญี่ปุ่น ยกเว้นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งมักยืนกรานไม่เอาญี่ปุ่นแบบไม่มีเงื่อนไข



จอมพล ป. พิบูลสงครามรับรองนายกรัฐมนตรีนญี่ปุ่น เมื่อครั้งมาเยือนประเทศไทยในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2486

อย่างไรก็ตาม ขณะที่หลายคนรู้สึกกลืนไม่เข้าคายไม่ออกเมื่อพิจารณาสถานการณ์ระดับระหว่างประเทศ ความสัมพันธ์แบบซึ่งหน้าในชีวิตประจำวันไม่ค่อยราบรื่นนัก โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ คนไทยมีเรื่องกระทบกระทั่งกับทหารญี่ปุ่นเป็นประจำ ตั้งแต่เรื่องการติดต่อซื้อขายสินค้าทั่วไป อุบัติเหตุบนท้องถนน ไปจนถึงเรื่องชู้สาว สละ สิขิตกุล บอกเล่าว่า

“สมัยสงครามญี่ปุ่น, มีอยู่ครั้งหนึ่งผมมาแล้วไปเที่ยวที่ช่องรีอกกะเดโร ปรากฏว่า เจอแฟนเก่าเขาก็พาผมไปที่ตึกแถวที่เขาเช่าอยู่ ผมไม่รู้ว่าเขาอยู่ยังงี้ก็เข้าไปคุยอยู่กับแฟนเก่าในห้อง อ้ายทหารญี่ปุ่นมันก็มาอะอะบึงบึงอาละวาดอยู่หน้าห้อง มันฟันลูกบิดประตูขาด ผมเลยต้องแฟนออกทางหน้าต่าง เพิ่งมารู้ทีหลังว่า แฟนเก่ามันเป็นเมียเกีบทหารญี่ปุ่น”

ต่อมา หลังกองทัพญี่ปุ่นตกเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำ คนไทยเริ่มตระหนักว่า ญี่ปุ่นไม่มีหวังอีกต่อไปในทางศึก นอกจากนี้เมื่อตกที่นั่งลำบาก ญี่ปุ่นก็หันมาบีบประเทศไทยมากขึ้นๆ เพื่อเรียกร้องเอาสิ่งต่างๆ นานา อย่างที่ สรศัลย์ แพงสภาสรุปไว้คือ “ญี่ปุ่นต้องการอะไรแล้วละก็ บอกราคาเท่าไรก็ซื้อ หรือไม่ขายก็ซื้อ หรือไม่ขาย ข้าใช้กำลังยึดเอาาก็ยังได้ ใครจะทำไม” ดังนั้น ความสัมพันธ์ระดับผู้คนจึงย่ำแย่ลงอย่างรวดเร็ว พัฒนาการเช่นนี้น่าจะเห็นได้เด่นชัดที่สุดจาก “กรณีบ้านโป่ง” เมื่อกลางเดือนธันวาคม พ.ศ. 2485 ซึ่งมีต้นตอมาจากการที่ทหารญี่ปุ่นตบหน้าพระสงฆ์ไทยจนล้มลงกับพื้น ชาวราษฎร์ต่างไม่พอใจ และรวมตัวร้องเรียนต่อทางการ ทำให้ทหารญี่ปุ่นใช้กำลังอาวุธเข้าข่มขู่ ต่อมา เหตุการณ์บานปลายไปไกล ทหารญี่ปุ่นรวมพลปิดล้อมสถานีตำรวจบ้านโป่ง ก่อนปะทะกับตำรวจไทย หลังเหตุการณ์ กองทัพญี่ปุ่นกลายเป็นที่รังเกียจในแถบจังหวัดราชบุรีไปโดยทันที ชาญวิทย์ เกษตรศิริ เขียนว่า “[ที่กาญจนบุรี] ทหารญี่ปุ่นไม่ได้รับความสะดวกในการซื้อหาอาหารทั้งในตลาดและทั่วๆ ไปเหมือนอย่างเคย เดินสวนคนไทยเมื่อใดก็ถูกตะโกนใส่ว่า ‘หากายาโร’ ซึ่งแปลเป็นไทยว่า ‘ไอ้บ้า’”



ใบปลิวชวนเชื่อแบบต่างๆ ของญี่ปุ่น ช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2

จากเสรีไทย สู่ไทยเสรี

อย่างที่ทราบกันดี หลังรัฐบาลไทยยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน ผู้ไม่เห็นด้วยจำนวนหนึ่งได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มต่อต้านใต้ดิน ซึ่งมีชื่อทางการว่า “ขบวนการเสรีไทย” (Free Thai Movement) ภายใต้การนำของปรีดี พนมยงค์ ขบวนการเสรีไทยดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ ปลดแอกประเทศไทยจากการรุกรานของญี่ปุ่น และพิสูจน์ให้โลกเห็นว่าประเทศไทยนั้นหาใช่พันธมิตรร่วมตายของจักรวรรดิญี่ปุ่นไม่

ขณะเดียวกัน ภายนอกประเทศก็ยังมีชาวไทยอีกส่วนหนึ่งที่ไม่พอใจกับจุดยืนรัฐบาลจอมพล ป. ที่แรก พวกเขาต่างเสนอตัวเข้าร่วมกับกองทัพอังกฤษ หรือกองทัพสหรัฐ เพื่อช่วยพิชิตจักรวรรดิญี่ปุ่น ต่อมา ชาวไทยพลัดถิ่นเหล่านี้จะรวมตัวกันเป็นขบวนการเสรีไทยสายต่างประเทศ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ หนึ่งในสมาชิกขบวนการเสรีไทยสายอังกฤษ ให้คำอธิบายว่า “[พวกเรา] อาจจะอาสาสมัครเสรีไทยด้วยเหตุต่างๆ กัน ได้มีการถกเถียงกันถึงเรื่องนี้ในระหว่างสมัครเข้ามาใหม่ๆ ... บางคนก็ว่าสมัครเพื่อกุชาติ บางคนสมัครเพื่อเสรีภาพและความชอบธรรมแห่งชีวิต บางคนก็พูดไม่ออกนอกจากนี้ก็เห็นว่าเป็นหน้าที่”

ส่วนทศ พันธุมเสน สมาชิกเสรีไทยสายอังกฤษอีกคน ก็เล่าความรู้สึกของตนว่า

“การเข้าข้างผู้รุกราน แม้เป็นฝ่ายชนะก็น่าอับอาย เชื่อว่าคนไทยทั้งมวลไม่เห็นชอบในการร่วมมือกับผู้รุกราน ดังนั้น แม้สัมพันธมิตรจะแพ้ และขบวนการเสรีไทยจะล้มเหลว เพื่อนร่วมชาติของเราก็จะเห็นว่าเราทำหน้าที่ของคนไทยผู้รักชาติ รักความเป็นไทย”

ขบวนการเสรีไทยค่อยๆ ขยายตัวอย่างเป็นระบบ งานทุกอย่างต้องทุ่มเทพกปิดให้เป็นความลับที่สุด สำหรับภารกิจแรกเริ่มนั้น นอกจากการระดมผู้คน ยังมีเรื่องการติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตร เพื่อแจ้งให้ทราบถึงการดำรงอยู่ของกลุ่มต่อต้านญี่ปุ่นภายในประเทศไทย ขบวนการเสรีไทยได้ลอบส่งคนออกนอกประเทศไปพบรัฐบาลจีน จนสุดท้าย ขบวนการเสรีไทยกับฝ่ายสัมพันธมิตรก็เชื่อมต่อกันได้สำเร็จ อนึ่ง บุคคลที่มีบทบาท และต้องสละชีวิตไปเพื่อภารกิจนี้ก็คือ จำกัฒ พลาญกูร



ทศ พันธุมเสน สมาชิกเสรีไทยสายอังกฤษ ภายหลังสงครามรัฐบาลอังกฤษได้ยกย่องเขาด้วยการมอบเหรียญ M.B.E. ให้



ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ในเครื่องแบบทหารอังกฤษ



สมาชิกขบวนการเสรีไทยสายอังกฤษส่วนหนึ่ง



ปฏิบัติการที่สนามบินลับของขบวนการเสรีไทยในจังหวัดเลย เพื่อสกลอบนำอาวุธเข้ามาสะสมไว้เตรียมต่อต้านญี่ปุ่น



กองทัพอังกฤษติดสัญลักษณ์ข้างเผือกไว้ที่หางเครื่องบินเพื่อลวงฝ่ายญี่ปุ่นเวลาเข้ามาส่งอาวุธให้ขบวนการเสรีไทย

หลังติดต่อกับฝ่ายสัมพันธมิตรได้ ก็เริ่มมีการแอบส่งอาวุธเข้ามาสะสมในประเทศเป็นระยะ โดยอาศัยสนามบินลับตามภาคอีสานเป็นเส้นทางลำเลียง ชาวบ้านจำนวนมากได้เสียชีวิตเข้าร่วมปฏิบัติการนี้ ขณะเดียวกัน สมาชิกขบวนการเสรีไทยภายนอกประเทศก็ทยอยเดินเท้า หรือกระโดดร่มกลับเข้ามาในประเทศ ซึ่งไม่มีน้อยคนที่จะต้องเสียชีวิตไปเพราะถูกสกัดได้

ขบวนการเสรีไทยพยายามฝึกฝนให้สมาชิกมีทักษะในการรบ และมีอาวุธครบมือ พร้อมลุกขึ้นต่อต้านญี่ปุ่นเมื่อถึงเวลา แกนนำของขบวนการหมายมั่นที่จะไปจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นภายนอกประเทศ และอาศัยการต่อต้านเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงสถานการณ์แท้จริงของประเทศไทยว่า เป็นชาติที่ถูกยึดครอง มากกว่าเป็นชาติพันธมิตรของญี่ปุ่น แต่ถึงกระนั้น การจับอาวุธสู้ครั้งสำคัญก็มีได้เกิดขึ้น เพราะญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ไปเสียก่อน

อย่างไรก็ตาม แม้ปราศจากการรบแตกหัก ขบวนการเสรีไทยยังมีส่วนสำคัญในการป้องกันไม่ให้ประเทศไทยตกเป็นผู้แพ้สงคราม ตลอดจนช่วยให้การเปลี่ยนผ่านภายหลังสงครามดำเนินไปได้ด้วยความราบรื่นมากขึ้น ทั้งนี้ ภารกิจทางการครั้งสุดท้ายของสมาชิกขบวนการเสรีไทยก็คือ การสวนสนาม ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488 เพื่อแสดงให้เห็นเจตจำนงของชาวไทยที่ไม่ต้องการเข้าร่วมกับญี่ปุ่น



การสวนสนามของขบวนการเสรีไทย ณ ถนนราชดำเนิน เมื่อวันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2488

เมื่อสันติภาพกลับคืน



หลังพิชิตนาซีเยอรมนีในทวีปยุโรปได้สำเร็จ ฝ่ายสัมพันธมิตรก็หันมาทุ่มเทกำลังให้การเอาชนะจักรวรรดิญี่ปุ่น

หลังญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้ได้วันเดียว รัฐบาลไทยก็ออก “ประกาศสันติภาพ” โดยปรีดี พนมยงค์ลงนามในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (รัชกาลที่ 8) และมีทิว บุณยเกตุ นายกรัฐมนตรี เป็นผู้รับสนองสารสำคัญของประกาศฉบับนี้คือ การถือว่า “การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย” เหตุเพราะ “เป็นการกระทำอันผิดจากเจตจำนงของประชาชนชาวไทย และฝ่าฝืนขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญและกฎหมายบ้านเมือง”

แน่นอนว่า ประชาชนทั่วไปต่างยินดีโล่งใจที่สงครามโลกยุติลง เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ไม่มีการทิ้งระเบิดทางอากาศอีก และในไม่ช้า กองทัพญี่ปุ่น ซึ่งวางอาวุธแล้ว ย่อมถอนทัพจากแผ่นดินไทยไป อย่างไรก็ตาม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนกลับไม่ได้ดีขึ้นแบบทันที เนื่องจากยังมีปัญหาเศรษฐกิจตกค้างมากมาย ทั้งเรื่องเงินเฟ้อ เรื่องตลาดมืด เรื่องสินค้าขาดแคลน เรื่องอาชญากรรมชุกชุม ฯลฯ มีพิกกล่าวถึงการปลดประจำการทหารจำนวนมากให้เป็นพลเรือนว่างงานโดยจับพลัน

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้คนต่างพยายามตั้งต้นชีวิตใหม่ บางคนสูญเสียญาติมิตร บางคนสูญเสียอวัยวะ บางคนสูญเสียบ้าน บางคนสูญเสียงาน บางคนสูญเสียทรัพย์สินแทบสิ้นเนื้อประดาตัว ความเมื่อก่อนใจที่เคยพรุ้งพรูออกมายามสงครามสงบลงใหม่ๆ ค่อยๆ ถูกแทนที่ด้วยความหดหู่กดดัน โดยเฉพาะในมิติชีวิตที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ ซึ่งสถานการณ์ถูกซ้ำเติมด้วยข้อผูกมัดที่ว่าประเทศไทยจะต้องส่งข้าวให้อังกฤษแบบไม่คิดมูลค่าเป็นจำนวนถึง 1.5 ล้านตัน (ในปี พ.ศ. 2489 ประเทศไทยผลิตข้าวได้รวม 3.9 ล้านตัน)

ต่อมา นอกจากความยากลำบากทางเศรษฐกิจ ประชาชนยังต้องเผชิญกับความไร้เสถียรภาพทางการเมืองด้วย หลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2489 ได้ไม่นาน ก็เกิดกรณีสวรรคตติดตามมาด้วยการเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรี จาก ปรีดี พนมยงค์ เป็น พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก่อนลงเอยที่รัฐประหารปี พ.ศ. 2490 และภายในเวลาไม่ถึงปี จอมพล ป. ก็กลับมานั่งเก้าอี้นายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ทั้งที่เขาเพิ่งถูกจับในข้อหาอาชญากรรมสงครามไปก่อนหน้า

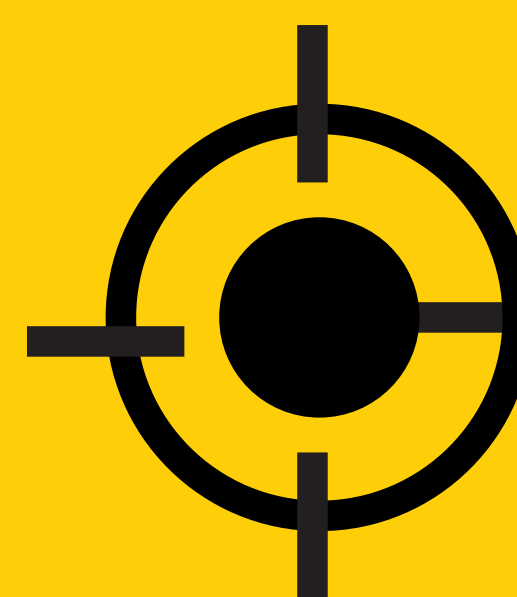
แต่ถึงกระนั้น แม้สันติภาพจะไม่ได้หมายถึงชีวิตที่ราบรื่นเป็นสุขเสมอไป แต่ประสบการณ์ที่คนไทยได้สัมผัส และกล้ำกลืนตลอดสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็คงเป็นบทเรียนสำคัญที่ทำให้ทุกคนรู้ซึ้งถึงคุณค่าของสันติภาพ ตลอดจนเอกราช และมนุษยธรรม

สุดท้าย คงเป็นเรื่องเหมาะสมที่จะทิ้งท้ายด้วยถ้อยความหนึ่งจากสุนทรพจน์ที่ปรีดี พนมยงค์มีต่อสมาชิกขบวนการเสรีไทย ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลง

“ผู้ที่ได้ร่วมงานกับข้าพเจ้าคราวนี้ถือว่าทำหน้าที่เป็นผู้รับใช้ชาติ มิได้ถือว่าเป็นผู้ถูกชาติ การถูกชาติเป็นการกระทำของคนไทยทั้งปวง ซึ่งแม้ผู้ไม่ได้ร่วมในองค์การนี้โดยตรงก็ยังมีอีกประมาณ 17 ล้านคนที่ได้กระทำโดยอิสระของตนในการต่อต้านด้วยวิถีทางที่เขาเหล่านั้นสามารถจะทำได้ หรือเอากำลังใจช่วยขับไล่ให้ญี่ปุ่นพ้นไปจากประเทศไทยโดยเร็วก็มี หรือแม้แต่คนไทยที่นิ่งอยู่โดยไม่ทำการขัดขวางผู้ต่อต้านญี่ปุ่นหรือผู้รับใช้ชาติ ซึ่งเท่ากับเปิดโอกาสให้ผู้รับใช้ชาติทำการได้สะดวก ฯลฯ เป็นต้น คนไทยทั้งปวงเหล่านี้ทุกคนร่วมกันทำการถูกชาติของตนด้วยกันทั้งสิ้น ส่วนผู้ที่คอยขัดขวางการต่อต้านของผู้รับใช้ชาติจะเป็นโดยทางกาย ทางวาจา หรือทางใจนั้นก็มิบังเล็กน้อยเป็นธรรมดา แต่เขาเหล่านั้นในทางพฤตินัย ไม่ใช่คนไทย เพราะการกระทำของเขาเหล่านั้น ไม่ใช่การกระทำของคนที่เป็นไทยเขามีสัญชาติไทยแต่เพียงโดยนิตินัย คือเป็นคนไทยเพราะกฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น”



ปรีดี พนมยงค์
แกนนำก่อตั้งขบวนการเสรีไทย
และผู้ออกประกาศสันติภาพ

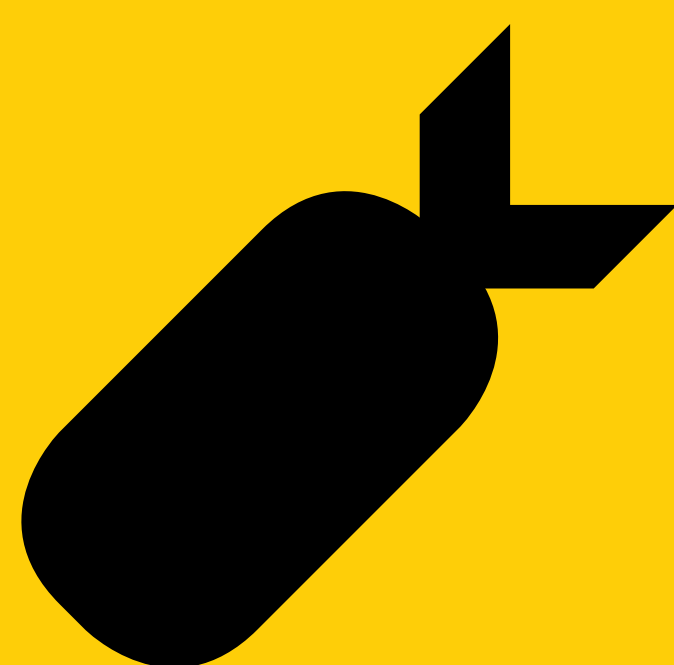


มองประเทศไทยสมัยสงครามโลก ...



1,347 วัน

ระยะเวลาทั้งหมดที่ประเทศไทยตกอยู่ภายใต้สงครามโลกครั้งที่ 2
(นับจากวันที่กองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกถึงวันก่อนหน้าที่รัฐบาลไทยออกประกาศสันติภาพ)



1,907 ครั้ง

จำนวนปฏิบัติการโจมตีทางอากาศ
ที่ประเทศไทยต้องเผชิญในปี พ.ศ. 2487



71 จังหวัด

จำนวนจังหวัดทั้งหมดของประเทศไทย ณ ปี พ.ศ. 2485



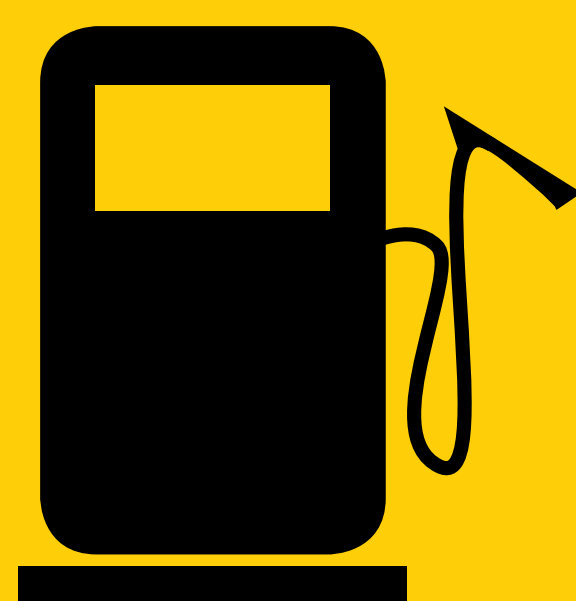
1,306 คน

จำนวนผู้เสียชีวิตในประเทศไทยจากการทิ้งระเบิดทางอากาศ
ของฝ่ายสัมพันธมิตร ตลอดปี พ.ศ. 2487



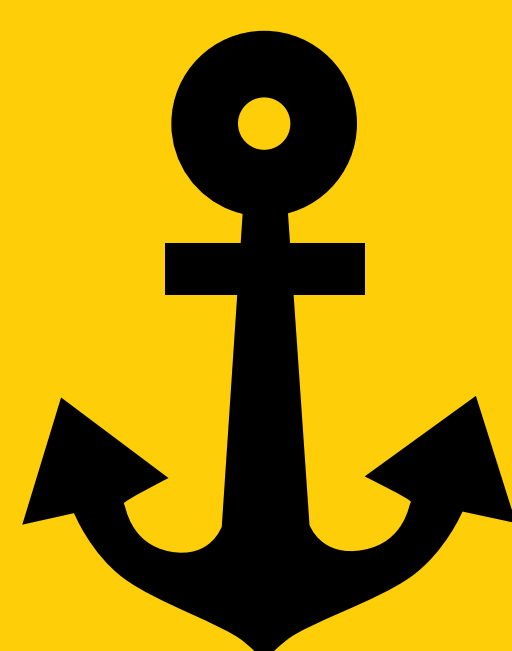
199 คน

จำนวนผู้เสียชีวิตชาวไทยในภาคใต้คราวกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก
ต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484



20 ลิตร

ปริมาณน้ำมันที่รัฐบาลอนุญาตให้ประชาชนแต่ละคน
มีไว้ในครอบครองได้ระหว่างสงคราม



11 ลำ

จำนวนเรือปืน และเรือพิฆาตทั้งหมดของกองทัพไทย
ตอนประเทศเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2
โดยเรือปืนลำสุดท้ายที่ถูกสร้างก่อนสงครามอุบัติขึ้น
คือ ร.ส.ธนบุรี (รับมอบกลางปี พ.ศ. 2481)

117,750 คน

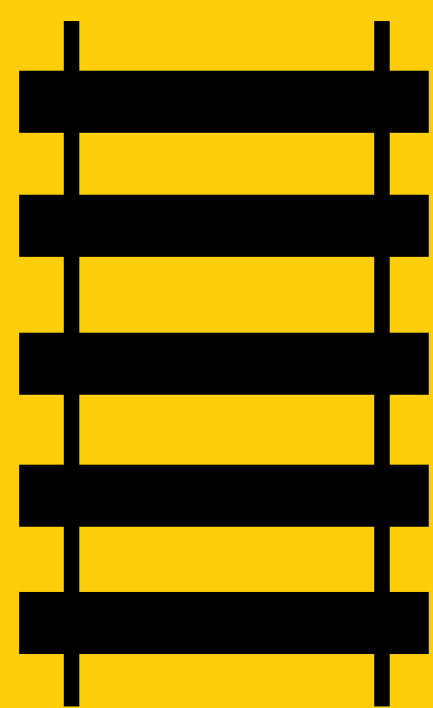
จำนวนทหารญี่ปุ่นในประเทศไทยโดยประมาณ
ตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง ทั้งหมดนี้สังกัดกองทัพภาคที่ 18

... ผ่านตัวเลข



799,400,000 บาท

เงินทั้งหมดที่ญี่ปุ่นกู้จากรัฐบาลไทยไปอย่างเป็นทางการ
เฉพาะปี พ.ศ. 2488 โดยในปีดังกล่าว รัฐบาลไทยมีรายรับรวม
ประมาณ 209 ล้านบาท



12,621 คน

จำนวนเชลยศึกฝ่ายสัมพันธมิตรที่เสียชีวิตระหว่างการก่อสร้าง
“ทางรถไฟสายมรณะ” เพื่อเชื่อมประเทศไทยกับพม่า
ส่วนใหญ่เป็นชาวอังกฤษ (ร้อยละ 23) รองลงมาคือชาวออสเตรเลีย (ร้อยละ 22)



11 ชาติ

จำนวนสมาชิกของวงไพบูลย์ร่วมแห่งมหาเอเชียบูรพา
ซึ่งในจำนวนนี้มีประเทศไทยรวมอยู่ด้วย



75 คน

จำนวนสมาชิกขบวนการเสรีไทยสายสหรัฐฯ

50,000 คน

จำนวนขั้นต่ำของสมาชิกขบวนการเสรีไทยสายในประเทศทั้งหมด
ณ ปี พ.ศ. 2488



17,000,000 คน

ประชากรไทยโดยประมาณตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลง



81 นาย

จำนวนนายพลทั้งหมดในกองทัพไทย
ณ ตอนสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง

1,500,000 ตัน

ปริมาณข้าวสารที่อังกฤษเรียกจากประเทศไทย
เป็นค่าชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นช่วงสงคราม



0 คน

จำนวนอาชญากรสงครามของประเทศไทย
หลังสงครามโลกครั้งที่ 2